

## **MACİD HADDURİ, İSLAM HUKUKUNDA SAVAŞ VE BARIŞ**

*Arş. Gör. Firdes Şeyda TÜRKAY\**

Dünyada Müslümanlar tarafından uluslararası hukuk alanındaki ilk eser 8. yy'da imam Muhammed Şeybani tarafından yazılmış olan es-Siyerü'l Kebir<sup>1</sup> olmakla birlikte, bu tarihten on iki asır sonra İslam Hukukunda Savaş ve Barış<sup>2</sup> adlı eseriyle Macid Hadduri, İslam milletler hukuku ile ilgili kısmen ayrıntılı bilgiler aktarmış, bazı bölümlerde Batı hukuk doktrinine değinirken, belirli bölümlerde de günümüz uluslararası hukuk uygulaması ile ilgili karşılaştırmalara da yer vermiştir.

1908 yılında Musul'da doğan, hukukçu olmanın yanı sıra diplomat da olan Hadduri'nin eseri, üç cildin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. İlk kitapta İslam hukukunun temel kaynaklarına yer verirken, ikinci kitapta savaş hukukunu İslam öğretisi kapsamında cihad odaklı değerlendirmiştir. En uzun bölümü oluşturan üçüncü kitapta ise bir devletin savaş dışı durumda bulunduğu gerçeğe göre tüm durumların incelemesini yaptığı İslam'da barış hukukunu ele almıştır. Hadduri, İslam hukukunu aktarırken, inceleme dönemi olarak İslamiyet'in doğduğu yılları başlangıç noktası olarak seçmiştir. İlerleyen bölümlerde İslamiyet öncesi döneme yer yer atıf yaparak, hem konu bütünlüğünü sağlamakta, hem de bahsedilen konunun dayandığı tarihi uygulamayı aktararak okuyucunun konunun kapsam olarak birçok yönden bilgi sahibi olmasını amaçladığı görülmektedir. Eserde genel olarak tarihsel kapsam Ortaçağ Hristiyanlık öğretisi ile İslam hukuku karşılaştırmalarına da yer verilmiş ve 16. yüzyıla kadar olan dönem ele alınmıştır.

---

\* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ABD.

<sup>1</sup> Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku, Arı yay., İstanbul, 2008, s. 301.

<sup>2</sup> Macid Hadduri, İslam Hukukunda Savaş ve Barış, Türkçesi: Fethi Gedikli, Yöneliş Yay., ISBN: 9756910119, İstanbul, 1999; Kitabın orijinal adı: Macid Khadduri, War and Peace in the Law of Islâm, Baltimore, 1955.

İnsan tabiatının sosyal bir hayvan olması nedeniyle iyi davranmadığı, toplumun otorite olmaksızın hayatını sürdüremeyeceği fikrini savunan İbn Haldun'a atf yapan yazar; her insanda saldırganlık ve zulüm hissiyatı bulunduğundan, insanları birbirinden sakındıracak hepsi üzerinde egemenliği olan bir düzenleyicinin, insanların kendilerinden üstün birinin olması gerektiğine değinmiştir.<sup>3</sup> Hadduri'ye göre, İslam, Müslümanlar için bağlayıcı olduğundan İslam milletler hukuku hükümleri de,, ülkeler üzerinde değil şahıslar üzerinde bağlayıcıdır.<sup>4</sup> Hâkimiyetin mülkiyeti Allah'ta, kullanılışı vekilinde olduğu.<sup>5</sup> İslam Devleti'nde, andlaşma, Allah'ın iradesine itaat anlamına gelmekte, ancak bu anlaşmanın iki eşit taraf arasında yapılmayan bir mukavele olduğunu belirtilmektedir.<sup>6</sup>

Eserde özellikle ikinci kitabın konusunu oluşturan cihad kavramı ikinci kitabın başlarında son derece "katı" bir biçimde ele alınmıştır. Darülharb ile savaş veya barış durumu dışında hiçbir görüşe yer vermeyen Hadduri, eserinde tarafsızlık kavramına değinse de bu durumun geçiciliğine vurgu yapmıştır. Diğer İslam milletler hukukunu inceleyen eserlerde darülsulh kavramına üçüncü bir durum olarak yer verilmiştir.

Hadduri'ye göre; belli bir dini evrenselleştirme de araç olan devlet inana işlevi Allah'ın kanununu uygulamaya koymaktır. Bunun için mecburen yayılcı bir devlet olması gerektiğinden hareketle, İslam gayrimüslim topluluklarla bir arada yaşamayı kabul etmemiştir.<sup>7</sup> Buna rağmen İslam Devleti'nde gayrimüslimler devlet ile bir zimmet andlaşması yaparak yaşamaya devam etmişlerdir. Zimmilerle yapılan anlaşmalarda taraflar eşit statüde olmasa da yapılan anlaşma süreklilik arz eder, darülharb ile yapılan anlaşmalar ise geçici olarak nitelendirilmiştir.<sup>8</sup> Bazı yazarlar tarafından ise darülharb kavramının, kelime anlamına bakılarak dünyada Müslümanlarla gayrimüslimler arasında sürekli bir savaş hali olduğunu belirtilse de İslam hukukuna göre, yeryüzünde asıl olanın savaş hali yerine barış hali olduğunu, darülharbin arada anlaşma olmaması nedeniyle her zaman savaş yapmanın mümkün olacağı ülkeleri ifade ettiğini, arada anlaşma olan ülkelerin ise darülsulh olarak adlandırıldığı görülmektedir.<sup>9</sup> Hadduri'nin görüşünün katılığının aksine; İslam ceza hukukundaki asıl amacın, suçlu olarak addedilen kişinin en başından suçlu olarak kabul edilmesi masumiyet karinesi-

---

<sup>3</sup> Hadduri, s. 19.

<sup>4</sup> Hadduri, s. 57.

<sup>5</sup> Hadduri, s. 23.

<sup>6</sup> Hadduri, s. 22.

<sup>7</sup> Hadduri, s. 61.

<sup>8</sup> Hadduri, s. 220.

<sup>9</sup> İkinci s. 301

nin ihlali anlamına geleceğinden suçlunun cezalandırılması olmadığı, İslam hukukunda kişinin suçsuzluğunun esas alındığı görüşler mevcuttur.<sup>10</sup>

Hadduri cihadın tanımını, Allah inancını yayma ve O'nun anlamını bu dünyada üstün kılmak şeklinde yapmış, ancak bu amaç Allah yolunda gayret barışçıl araçlarla da gerçekleştirileceğinden sadece savaş anlamına gelmediğini belirterek ayrıntılarıyla cihad kavramının katı bir savaş yapmaktan ibaret olmadığını ele almıştır.<sup>11</sup> İslam hukukuna göre dünya, Müslümanların idaresi altındaki memleket olan darüislam ve İslam âlemi dışındaki bütün devletleri kapsayan darülharb olarak ikiye ayrılmıştır.<sup>12</sup> Gayrimüslimlerin İslam'ı kabul etmemeleri veya baş vergisini ödememeleri halinde, vuruşmaya hazır olup olmadıklarını anlamak için gayrimüslimlere davet yapılmasının olumsuz sonuçlanması ile İslam devletini cihada mecbur bıraktığı, cihadın darülharbi darüislama dönüştürmek üzere devletin aleti haline geldiği savunulmuştur.<sup>13</sup>

Yazar, cihadda inancından dönenlerin ve İslam düşmanlarının cezalandırılma şekli Batı Hristiyanlığı'ndaki gibi *bellum justum* olması, çağrısı yapıldığında uyulma zorunluluğu taşıyan cihadı İslam'ın beş temel şartından biri olması gereken niteliğine dikkati çekmiş, cihadın devlet tarafından ifa edilmesi gerektiği, İslam'ın şartlarının ise şahıslarca yerine getirildiği ayrımına giderek cihad ve İslam'ın şartları arasındaki ayrımı vurgulamıştır.<sup>14</sup> Meşru savaş olan cihad haricindeki bütün savaş biçimleri İslam tarafından yasaklanmaması nedeniyle,<sup>15</sup> savaş hali anlamına gelen cihad kavramı giderek değişerek, söz konusu ödevin terk edilmeden savaş halinin ertelenmesi durumuna geçtiği belirtilmektedir.<sup>16</sup>

Hadduri, Sir Henry Maine'e değinerek şu fikre katıldığını belirtmiştir; “İlkel ve eski olan barış değil, aksine savaştır. Savaş insanlık tarihi kadar eski görünüyor, ama barış modern bir icattır.”<sup>17</sup>

Cihadı ifa eden ve savaşmak dışında yapması gereken başka bir işi olmayan mukatileyi oluşturan mücahidler mümin, ergin ve akıllı, erkek, sağlam vücutlu,

<sup>10</sup> Mehmet Akman, Osmanlı Devleti'nde Ceza yargılaması, Eren yay., İstanbul, 2004, s. 20.

<sup>11</sup> Hadduri, s. 65.

<sup>12</sup> Hadduri, s. 62.

<sup>13</sup> Hadduri, s. 63.

<sup>14</sup> Hadduri, s. 69.

<sup>15</sup> Hadduri, s. 71; Şer'i hukukta savaş; toprak kazanmak, ganimet elde etmek veya gayrimüslimleri Müslüman yapmak için değil sadece düşman tecavüzlerini def etmek için yapılmıştır ve cihad üç şekilde meşru kılınmıştır: Müdafaa, İslam devleti insanlara zulmeden başka bir devletin bu muamelesini durdurmak, İslam dininin öğrenilmesine ve uygulanmasına engel olan hükümetlere karşı meşru kılınmıştır, Ekinci, s. 304.

<sup>16</sup> Hadduri, s. 74.

<sup>17</sup> Sir Henry Maine, International Law, 1888, s. 8

iktisadi olarak bağımsız, iyi niyetli vasıflara sahip olanlar tarafından meydana getirilmiş olsa da,<sup>18</sup> orduya muhafız olarak yabancı ögelerin ücretli şekilde alınmaya başlamasıyla birlikte Halifenin otoritesi zayıfladığı durumlar meydana gelmiş, ordunun kendi isteğine göre Halifeleri tahtından indirebilir hale geldiği belirtilmiştir.<sup>19</sup> Mücahidler için düşman şehirleri üzerinde kuşatma topu kullanmak, düşman arazisini yakmak veya sele vermek, su kanallarını kesmek, düşmanı susuz bırakmak için zehir kan veya herhangi bir madde atılması caiz olduğu,<sup>20</sup> casusluğun Müslümanlar tarafından kullanıldığı, yabancı casusların ölümle cezalandırıldığı,<sup>21</sup> ölüye muamele konusunda ise bir harbinin öldürülmüşse cesedinin parçalanmaması gerektiği vurgulanmıştır.<sup>22</sup> Hukukçuların vuruşmada yer almayan kadın, çocuk, keşiş, ihtiyar, kör, mecnunlara zarar verilmemesi hususunda hemfikir olduğu belirtilmiştir.<sup>23</sup>

Savaşanlara ve savaş dışı kalanlara karşı nasıl muamele edileceği İslam hukuku tarafından düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle Hadduri, savaş esirleri ile ilgili olarak hukukçular tarafından imama uygulaması için dört yol tavsiye edildiğini belirtmiştir. Bunlar; Bir kısmını veya hepsini idama mahkum ettirmek, kurtulmalık (fida) ödemeleri karşılığında serbest bırakmak, Müslüman tutsaklarla değiş-tokuş etmek, köleliğe mahkum etmek şeklinde ifade edilmiştir.<sup>24</sup> Hukukçular, kadınlar ve çocukların öldürülmeyeceği, ancak mal olarak taksim edilebileceğini kabul etmişlerdir.<sup>25</sup> İmam'ın galibiyeti elde etmeyi zor bulursa zafer gerçekleşene dek vuruşmanın sürdürülmesi tavsiye edebileceği gibi,<sup>26</sup> bazı hukukçular tarafından Müslümanların bir felakete uğramaları durumunda *force majeure* sebebiyle düşmanlar ile uzlaşılması gerektiği savunulmuş,<sup>27</sup> İslam hukuk kuramında ise bozguna sadece *force majeure* durumlarda izin verilmiştir.<sup>28</sup>

Hadduri, gayrimüslimlere verilen aman'ın, darüislamda bulunduğu Müslüman otorite tarafından koruma altına alındığına dair verilen güvenlik vaadi olduğunu ve bir yılı aşmayan süre boyunca savaşta olmayan harbinin,

<sup>18</sup> Hadduri, s. 96.

<sup>19</sup> Hadduri, s. 97; Nicollo Machiavelli'de Prens adlı eserinde en kötü ordu türünü paralı orduların oluşturduğunu belirtmiştir. Nicollo Machiavelli, Prens: Hükümdar, Çev. Selahattin Bağdatlı, Sosyal Yay., 1994, İstanbul, s. 62.

<sup>20</sup> Hadduri, s. 112.

<sup>21</sup> Hadduri, s. 114.

<sup>22</sup> Hadduri, s. 114.

<sup>23</sup> Hadduri, s. 110.

<sup>24</sup> Hadduri, s. 132.

<sup>25</sup> Hadduri, s. 133.

<sup>26</sup> Hadduri, s. 137.

<sup>27</sup> Hadduri, s. 138.

<sup>28</sup> Hadduri, s. 140.

müstemin sıfatını kazandığını belirtmiştir.<sup>29</sup> Resmi amanın, imam veya temsilcileri tarafından verildiğine dikkat çekilmiştir.<sup>30</sup> Yazara göre, özel herhangi bir usul veya şart bulunmaksızın sadece tarafların görüş birliği sağlaması gayrimüslimlerle yapılan anlaşmayı bağlayıcı hale getirmekte yeterlidir<sup>31</sup> ve anlaşmaya varıldığında, anlaşmaya bağlı kalma yükümlülüğü konusunda Müslümanların anlaşma şartlarına bağlı kalmada son derece katı davranmalarını *pacta sunt servanda* ilkesinin İslam hukukundaki varlığı ile açıklanmaktadır.<sup>32</sup>

Hadduri, İslam'a davet gibi işlevleri yerine getiren diplomasinin, on yıllı aşmayacak barış görüşmeleri yapmayı mümkün kılan bir kavram olarak ortaya çıktığını,<sup>33</sup> savaş başlamadan önce İslam'ın iletisini ulaştırmak için bir haberci olarak veya vuruşmanın sona ermesinin ardından savaş tutsaklarını mübadele etmek için bir araç olarak sefirlerle görev verildiğini belirtmiştir.<sup>34</sup> Hz. Peygamber zamanından itibaren dini veya siyasi amaçlarla yabancı ülkelere temsilcilerin gönderildiği, temsilcilere resmi mektuplar teslim edilerek bunları kabul eden devletin başkanlarına iletmeleri için talimatlar verildiği bilinmektedir.<sup>35</sup> Yabancı elçilerin dokunulmazlığı sıkı bir şekilde uygulanmasa da Müslüman ve gayrimüslim hükümdarların diplomatik bağışıklık kuralını uygulamayı avantajlı buldukları dönemlere de rastlanmıştır.<sup>36</sup>

Eserde, üç kitaplık bölümün sona ermesinin ardından Hadduri bir sonuç bölümü ekleyerek, 16. yüzyıla kadar değiştiği dönemleri tamamlamak amacıyla, İslam hukuku uygulamasının günümüzde ne şekilde değiştiğine değinmiştir. Bu bölümün odak noktasında Osmanlı İmparatorluğu ve İslam hukuku öğretisinin söz konusu İmparatorluğu zayıflatan dış etkilerin İslam hukukunu da ne şekilde etkilediğini, objektif bir biçimde genel hatlarıyla ele almıştır. Hadduri darüislamın 16. yüzyılın başında üç ana bölüme dağıldığını, Batı'nın İslam topraklarına nüfuz etmesiyle İslam'ın evrenselden millileşmeye başladığını belirtmiştir.<sup>37</sup> Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılı tüccarlara imtiyazlar tanındığı, hükümdarların eşit statüde değerlendirildiği, anlaşma süresinin on yıldan hükümdarın ömür süresine uzatıldığından bahsetmektedir.<sup>38</sup> Hadduri, Gentilis'e

<sup>29</sup> Hadduri, s. 164.

<sup>30</sup> Hadduri, s. 164.

<sup>31</sup> Hadduri, s. 205.

<sup>32</sup> Hadduri, s. 205.

<sup>33</sup> Hadduri, s. 249.

<sup>34</sup> Hadduri, s. 239.

<sup>35</sup> Hadduri, s. 241.

<sup>36</sup> Hadduri, s. 243.

<sup>37</sup> Osmanlı Devleti, Safevi rejimindeki İran ve Moğol idaresi altındaki Orta Asya ve Hindistan şeklindedir; Hadduri, s. 271.

<sup>38</sup> Hadduri, s. 273.

atıfta bulunarak, 1552-1608 yılında Fransuva'yı Türklerle ittifak yaptığı için eleştirdiğini, Grotius'un da aynı doğrultuda Hıristiyan devletlere karşı ayrımcı bir muameleden yana olduğunu, güvensizlik ve karşılıklı saygının olmayışının İslam ve Hıristiyanlık arasındaki anlayışın iyi yönde gelişmesini engellediğini savunmuştur.<sup>39</sup>

17. yüzyılın ikinci yarısında hukukun sekülerleşmesi ve yeni bir güç sisteminin ortaya çıkmasıyla, Avrupalıların, İslam dünyasıyla temasta buldukları kendilerinden çok farklı bir toplumla karşılaştıklarına ve eşitlik aramak yerine avantajlar elde etmeye çalışmaları nedeniyle, Müslümanların Hıristiyan egemenliği altına girmemek için mücadele ettiklerine değinilmiştir.<sup>40</sup> Hadduri, ülkenin yönetiminde tek kaynak olan Şeriat yerine millet kavramının yerleştirilmesi durumunun birleştiricilik yerine karışık bir toplumda parçalayıcı etkisini göstererek,<sup>41</sup> İslam'ın hayatın değişmiş şartlarına uygunluk içinde menfaatlerini gözetmesinin caiz hale geldiğini belirtmiştir.<sup>42</sup>

Eser, İslam hukuku ve uygulaması hakkında genel hatlarıyla okuyucuya fikir vermesi açısından son derece başarılı olmanın yanı sıra bu alanda yazılmış önemli kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir. Sonuç bölümü İslam hukukunun değişen niteliklerini açıklama konusunda kısıtlı olarak ele alınsa da İslam'ın değişen durumunu belirtirken, İslam hukukunun değişiminde dönüm noktası olan olaylara vurgu yapmaktadır. Bu değerlendirmeyi yapmasında objektiflik yönünü Birleşik Devletler ve İngiltere gibi çeşitli ülkelerde yapmış olduğu araştırmaların onu oldukça etkilemiş olduğu anlaşılmaktadır. İslam Hukukunda savaş ve Barış adlı bu eser, klasikler arasında bulunmakla birlikte, yazıldığı dönemden bu yana oldukça uzun bir süre geçmesi İslam milletlerarası hukuk araştırmalarında klasik bir başvuru kaynağı olma durumunu günümüzde sürdürmekte ve gelecekte de sürdürmeye devam edecek gibi görünmektedir.<sup>43</sup> Eser, gerek İslam hukuku ve hukuk tarihi araştırmacılarına ve gerek uluslararası hukuk okuyucularına ışık tutacak ve çalışmalarında yeni bakış açıları sunacak bir kaynaktır.

<sup>39</sup> Hadduri, s. 276.

<sup>40</sup> Hadduri, s. 280.

<sup>41</sup> Hadduri, s. 287.

<sup>42</sup> Hadduri, s. 294.

<sup>43</sup> Fethi Gedikli, Hadduri'nin İki Temel Eseri: İslam Hukukunda Adalet Kavramı ile İslam Hukukunda Savaş ve Barış, Argumentum, Yıl: 9-11, Sayı: 58, Ocak-Aralık 1999-2000, s. 470.

# **Kamu Hukuku**

---

